

moslims

christenen

NÓ. 85

ISLAM EN ONDERWIJS

Ten geleide

In het verleden heeft BEGRIP reeds twee maal aandacht besteed aan dit onderwerp. In nr. 66 *Christelijke scholen en moslim leerlingen* werd uiteengezet hoe christenen en moslims in het onderwijs kunnen inspelen op een multiculturele en multireligieuze maatschappij. Tevens kwam ter sprake hoe de christelijke onderwijzer door getuigenis, dienst en dialoog een ontmoeting tot stand kan brengen tussen ouders, kinderen en jongeren, die tot verschillende godsdiensten en culturen behoren.

Nr. 76 behandelde het thema: *Hoe voorlichten over de islam op scholen?* Behalve een gesprek tussen moslims en pedagogen bevatte deze uitgave een kritische literatuuropgave over islamuitgaven voor het basisonderwijs.

Het huidige nummer is tweeledig:

- een gedetailleerde bespreking van een omvangrijk intercultureel project over de islam, toepasselijk op alle basisscholen, ongeacht hun levensbeschouwelijke richting. Hierbij gaat het over de islam als godsdienst en levenswijze.

- Het tweede gedeelte gaat over de islam en moslims in het christelijk onderwijs. In hoeverre kan en moet het christelijk onderwijs met deze andersgelovige leerlingen rekening houden? Hoe krijgt de interreligieuze ontmoeting hier gestalte? A. Voorbij en H. Zaid geven hiervoor enkele richtlijnen.

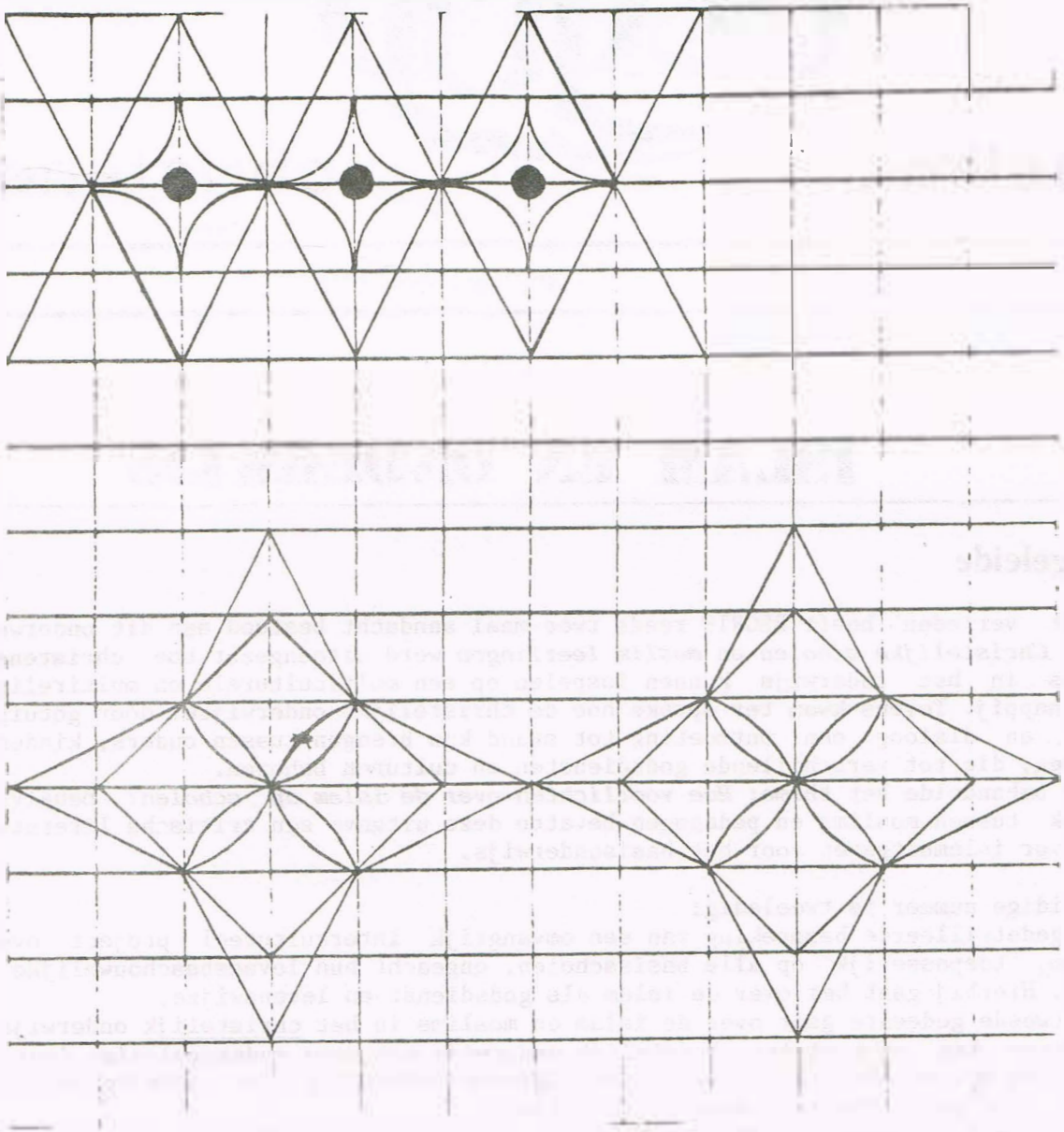
De laatste ontwikkelingen m.b.t. de ontmoetingsschool en de identiteit van het christelijk onderwijs worden besproken door Ds. J. Kraan.

Onder de boekbesprekingen is *Marokkanen onder anderen* eerder voor intercultureel gebruik bestemd, terwijl *Islam*, een werkboek voor het voortgezet onderwijs, zich duidelijk richt tot christelijke leerlingen.

P. Reesink.

No: 85 Mei/Juni 1987
Abt. (5 nrs. per jaar) f 16.,-
Losse nrs. f 4,- incl. porto
Giro 4300211 T.N.V.
Cura Migratorum - BEGRIP

BEGRIP
Luybenstraat 17
5211 BR DEN BOSCH
Tel: 073 - 14 51 59

Gedeelte van een werkblad over mozaïeken uit het les-
materiaal voor de bovenbouw.

Informatie over het projekt Islam

1. *Je leeft niet alleen*

Onder deze titel wordt een serie projecten ontwikkeld die een hulp kunnen zijn bij het vorm geven aan intercultureel onderwijs.

Je leeft niet alleen, er zijn altijd anderen in je omgeving en in onze multiculturele samenleving is dit wel heel duidelijk. In Nederland zijn waarschijnlijk nog nooit zoveel mensen met zoveel verschillende culturele en religieuze achtergronden met elkaar in aanraking gekomen als in deze tijd.

Je leeft niet alleen en het is nodig juist nu goede menselijke relaties op te bouwen. Relaties, die zijn gebaseerd op wederzijds begrip en respect en die het mogelijk maken het gemeenschappelijke in alle mensen te ontdekken.

Reeds verschenen zijn de projecten "Hindoeïsme", "Islam" en "Mensbeeld" (over vooroordelen en discriminatie). In voorbereiding zijn projecten over het Jodendom en het Christendom.

De projecten zijn bestemd voor het basisonderwijs (eventueel brugklassen van het V.O.) en bevatten achtergrondinformatie voor de leerkrachten en lesmateriaal voor onder- en bovenbouw.

2. *Het projekt Islam*

(door T. Dalenberg en J. van Enk e.a.) Het project Islam is verschenen in juni 1985. De aanvulling (lesmateriaal voor de onderbouw) was in januari 1986 gereed.

Het geheel bestaat uit achtergrondinformatie (ca. 120 blz.), lesmateriaal onderbouw (ca. 50 blz.) en lesmateriaal bovenbouw (ca. 150 blz.).

De achtergrondinformatie is in de eerste plaats bedoeld voor de leerkrachten, die dan zelf kunnen bepalen welke informatie kan worden doorgegeven aan de leerlingen.

In het lesmateriaal staan op diverse plaatsen verwijzingen naar de achtergrondinformatie, zodat het een niet zonder het andere is te gebruiken.

Het lesmateriaal voor de onderbouw bestaat uit zes werkbladen en veertien

illustratieplaten (A3-formaat) met een los bijgeleverd leesboekje (ca. 35 blz.) voor 4-8 jarigen.

Het leesboekje kan door de oudere kinderen zelf gelezen worden. Meestal zal het nodig zijn dat de leerkracht de kinderen vooraf bekend maakt met bepaalde uitdrukkingen en onbekende woorden, die in het verhaaltje voorkomen.

De werkbladen kunnen op velerlei manieren gebruikt worden, zoals kleuren, knippen, plakken en prikken. Bij de werkbladen worden verwerkingsmogelijkheden en verwijzingen naar de betreffende achtergrondinformatie gegeven.

De grote illustratieplaten kunnen opgehangen worden als de Islam in klasgesprekjes ter sprake komt. Ze zijn vooral bedoeld als eerste kennisgeving.

Bij het lesmateriaal voor de bovenbouw (8-12 jarigen) hoort een set van 46 leeskaarten, die op een eenvoudige wijze allerlei begrippen uit de wereld van de Islam behandelen. Deze begrippen zijn alfabetisch gerangschikt.

3. *De Inhoud van het projekt Islam*

A. Achtergrondinformatie:

Hoofdstuk I : Moslims in Nederland.

Hoofdstuk II : De Islam:

Inleiding

De Koran

De zes geloofspunten

De vijf zuilen

De moskee

Stromingen in de Islam

De Islamitische kalender en feesten

Hoofdstuk III: Het dagelijks leven:

Ḥalāl en Ḥarām

Geboorte en besnijdenis

Opvoeding

Kleding

Het huwelijk

Overlijden en begraving

Hoofdstuk IV : Geschiedenis:

De tijd voor Mohammed

Het leven van Mohammed

De eerste tijd na Mohammed

Epiloog

LEESKAARTEN
=====

INHOUD

Adzân	Kalief
Allah	Lâ ilâha illallah
Arabisch	Mohammed
Besnijdenis	Moskee
Bismillah	Nederland
Calligrafie	Offerfeest
Chadidja	Profeet
Dua	Qur'an
Eid-ul-Fitr	Ramadân
Engelen	Salât
Evangelie	Shahada
al Fatiha	Soennieten en Sji'iten
Fatima	Suikerfeest
Gabriël	Tasbieh
Hadith	Tijdrekening
Hadj	Umma
Halâl	Versieringskunst
Hoofddoek	Vrouw
Imam	Wetenschappen
Islam	X
Jeruzalem	Yusuf
Jezus	Zakât
Kaäba	Zuilen

Deze leeskaarten behoren bij
deelproject Islam
uit de serie
JE LEEFT NIET ALLEEN

Als voorbeeld volgen kopieën
van de eerste en de laatste
kaart :

A

Adzân

اذان

Adzân

De adzân is de oproep tot het gebed.

Toen de eerste moslims regelmatig bij elkaar kwamen om samen te bidden, op vaste tijden, was er nog geen oproep. Mohammed sprak hierover met zijn vrienden. De een zei: "Laten we op een ramshoorn blazen, zoals de joden". De ander zei: "Laten we een bel luiden zoals de christenen". Ze konden het niet met elkaar eens worden.

Nadat ze hierover gesproken hadden kregen twee vrienden van Mohammed een droom van God, waarin hen werd gezegd dat de mensen gewaarschuwd moesten worden door de stem van een mens. Mohammed zei dat Bilâl hier wel geschikt voor was. Hij was een vrome moslim en hij had een goede stem.

Mohammed zei, dat Bilâl, als hij de mensen opriep tot het gebed, zijn oren met zijn wijsvingers dicht moest houden, dan zou zijn stem nog luider klinken.

Vanaf die tijd roept de muezzin, zo heet de man die dat doet, vijf maal per dag de gelovigen op tot het gebed.

In grote steden worden er tegenwoordig luidsprekers gebruikt. Maar als moslims een grote bijeenkomst in een zaal houden en het is tijd om te gaan bidden doen ze het natuurlijk zonder luidsprekers. De muezzin houdt dan nog steeds, volgens oud gebruik, zijn handen tegen zijn oren en roept dan: "Allahoe Akbar" enz....

De woorden van de adzân zijn de eerste woorden, die een moslimkind hoort als het op de wereld komt. Als het kindje pas geboren is fluistert de vader heel zacht de adzân in beide oortjes.

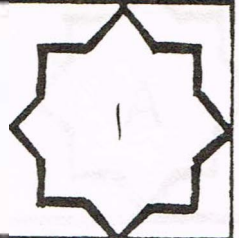

Muezzin

Zuilen

اركان

Arkân

In boeken over de Islam wordt altijd gesproken over de vijf zuilen van de Islam. Het zijn de vijf plichten waar een moslim zich aan moet houden :

1. Shahada.
2. Salât.
3. Zakât.
4. Ramadân.
5. Hadj.

Al deze woorden kun je opzoeken in het kaartsysteem. Dit is de laatste kaart. Als je alle kaarten van A t/m Z hebt gelezen weet je meer van de Islam dan de meeste mensen.

DE GELOOFS-
BELIJDENIS

"Ik getuig dat er geen god is dan Allah en ik getuig dat Muhammad Zijn dienaar en boodschapper is."

HET GEBED

Op bepaalde tijden, elke dag vijf maal de "Salat" verrichten. Deze tijden zijn, vóór zonsopgang; tussen de middag; in de namiddag; na zonsondergang en 's nachts.

DE ARMEN-
BELASTING

Dit houdt in dat men één maal per jaar één veertigste deel van de rijkdom of goederen, die men het afgelopen jaar in bezit had, aan de armen en behoeftigen schenkt.

DE VASTENMAAND
RAMADAN

Van de dageraad tot zons-
ondergang vasten moslims een maand per jaar. Eten, drinken en genot zijn dan niet toegestaan. Deze maand is een grote zegen.

DE BEDEVAAK:
NAAR MEKKA

Elke moslim die gezond is en het zich kan veroorloven moet minstens éénmaal in zijn leven de Ko'bah in Mekka bezoeken. Dit is het richtpunt voor het gebed van alle moslims ter wereld.

Register
Geraadpleegde literatuur

B. Lesmateriaal onderbouw:

- I : Leesboekje "Anwar is moslim".
Korte verhaaltjes over o.a. moskeebezoek en boodschappen doen in een islamitische winkel.
- II : Werkbladen:
Tasbieh
Moskee
Mozaïeken
Sieraden
- III: Veertien illustratieplaten
Op A3-formaat, met bijbehorende woordkaartjes:
Koran
Moskee
Ṣalāt
Ḥalāl
(te gebruiken als vertelplaat).

C. Lesmateriaal bovenbouw:

- I : Suggesties voor lessen over de feesten.
- II : Islamitische verhalen:
Over de profeet Mohammed en zijn vrienden.
De eerste kaliefen
Niets zonder Gods zegen.
De geschiedenis van een arm meisje en een rijke sultan.
- III: Islam in de klas
Voorleesverhalen om kinderen kennis te laten maken met de wereld van de Islam:
Janneke is jarig
De meester vertelt over de Islam en Mohammed de profeet
Dik heeft de Kaaba gezien.
- IV : Islamitische versieringskunst met werkbladen over:
Arabesken
Mozaïeken
Arabisch alfabet
- V : Leeskaarten
46 stuks
Begrippen uit de wereld van de Islam op alfabetische volgorde.
Ook de Arabische woorden worden vermeld.

Het geheel wordt losbladig geleverd, zodat er voor lesdoeleinden gemakkelijk uit gekopieerd kan worden.

4. Toelichting op de inhoud

Bij het schrijven van het project Islam is getracht zoveel mogelijk te

putten uit het werk van Islamitische schrijvers. Voortdurend werd contact onderhouden met een deskundige moslim, die informatie gaf en eventuele fouten en onnauwkeurigheden rectificeerde. De begrippen op de leeskaarten werden door moslims vertaald in het Arabisch. De belangrijkste verschilpunten tussen Islam, Christendom en Jodendom werden niet verzwegen, maar hier en daar expliciet genoemd, zonder echter een waardeoordeel te geven. (zie bijvoorbeeld de leeskaart over Jezus en de leeskaart over het Offerfeest).

5. Toepassingsmogelijkheden

Het Project Islam kan een hulp zijn bij het vormgeven aan intercultureel onderwijs.

Diverse onderwerpen uit het project kunnen ingepast worden in thema's zoals:

- feesten
- verhalen uit andere landen
- culturen
- godsdiensden
- vreemde talen
- bouwkunst
- versieringskunst
- voeding
- kleding
- etc.

Het project kan gebruikt worden bij het kennisgebied geestelijke stromingen en diverse catechetische onderwerpen en kan een hulp zijn op scholen waar men tracht de ontmoeting tussen moslims en christenen vorm te geven.

Het project kost f 35,-- exclusief portokosten.

Informatie over bestelwijze en nieuw adres van het Bureau Intercultureel Onderwijs kan worden aangevraagd bij:

Stichting Christelijk Onderwijs
Groot Hertoginnelaan 14
2517 EG DEN HAAG
Tel: 070 - 46 92 01

Tot 15 juni is het Bureau Intercultureel Onderwijs nog te bereiken op de Prinsengracht in Den Haag, (Tel. 070 - 89 69 57). Daarna zie adres hierboven.

an-war is mos-lim

Verkleining van de voorplaat van het leesboekje voor de
onderbouw.

Leesboekje voor 5 - 7 jarigen,

Behorende bij :

deelproject Islam uit de serie "Je leeft niet alleen",

door Truus Dalenberg, Ineke van Enk en Erna Feyge,

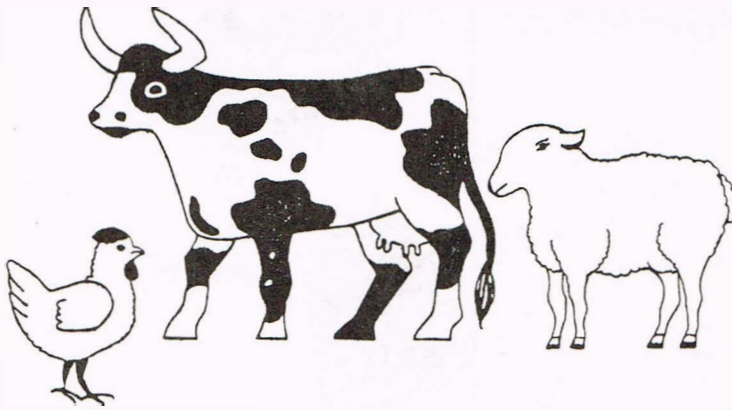
met illustraties van Gonny Cohen-Stuut.

schoe-nen uit.

bij de mos-kee is het druk.
er zijn veel man-nen.
va-der groet ie-der-een.
hij zegt: as sa-laam a-lai-koem.
dan gaat hij naar bin-nen.
an-war en ha-mid gaan mee.
ze doen hun schoe-nen uit.
va-der wast zijn han-den
en zijn hoofd
en zijn voe-ten.
dat heet woe-doe, zegt hij.
an-war kijkt goed hoe het moet.
hij doet ook mee.
goed zo, zegt va-der

Twee verkleinde pagina's uit het
leesboekje "Anwar is moslim."

13

Twee verkleinde voorbeelden van de illustratieplaten uit het lesmateriaal voor de onderbouw. De verkleiningen zijn ook opgenomen in het project, met daarnaast de bij elke plaat behorende tekst.

14

halâl

Christelijk onderwijs en Islam

Op initiatief van de Projectgroep Interreligieuze Dialoog te Amsterdam werd twee jaar geleden een overleg geopend tussen enerzijds vertegenwoordigers van de islamitische geloofsgemeenschap in Nederland en anderzijds leerkrachten uit het protestants christelijk basisonderwijs. Centraal in dit overleg stond de vraag: op welke wijze zou een christelijke school tegemoet komen aan de eigen godsdienstigheid van zijn islamitische leerlingen? Bij dit overleg stond vooral het p.c. basisonderwijs voor ogen. De besprekingen resulteerden in een nota van overeenstemming.

In deze bijdrage wil ik de nota kort samenvatten als mede enkele toelichtende opmerkingen maken. De nota zelf is te verkrijgen bij de P.I.D. te Amsterdam.

1. Racisme/discriminatie

Van moslimse zijde bleek men er sterk aan te hechten dat de godsdienstige problematiek van de interreligieuze dialoog ook op de scholen niet losgemaakt wordt van de maatschappelijke situatie. Anders gezegd: er is bepaald geen sprake van een "herrschaftsfreie Dialog". Racisme en discriminatie bepalen wel degelijk mede de context waarbinnen de problematiek speelt alsook waarbinnen het gesprek gevoerd wordt.

2. Godsdienstige opvoeding: een probleem

Zowel van islamitische als van christelijke zijde werd uitgesproken dat men de godsdienstige opvoeding geen eenvoudige opgave vond. De oorzaken daarvan liggen ten dele verschillend (bij christenen spelen acculturatieproblemen niet in die zin een rol als bij moslims), maar tijdens het overleg werd duidelijk dat de problemen waarmee moslims en christenen worstelen, als het gaat om godsdienstige opvoeding, vaak wel dezelfde zijn. Genoemd werden het vluchtige en oppervlakkige karakter van het leven in de geïndustrialiseerde samenleving. Ook het materialistische, hedonistische en consumptieve levenspatroon dat kinderen gemakkelijk overnemen van hun omgeving. Daarop is bezinning nodig en christenen en moslims zouden op die punten van elkaar kunnen leren.

3. Herkenning

We waren het met elkaar eens dat er een aantal kernmomenten zijn in de opvoeding die moslims en christenen met elkaar delen.

Onder meer werden de volgende punten genoemd:

- kinderen leren het bestaan van zichzelf en van de werkelijkheid om hen heen ervaren als een zinvol geheel.
- de gebrokenheid die niettemin ook kenmerkend is voor de/hun werkelijkheid leren ze ervaren, niet als een fatum maar als een opdracht resp. een uitnodiging.
- ze gaan ervaren dat mensen elkaar nodig hebben in hun zoeken naar heilheid/heil.

Nu is het bekend dat het christendom en de islam ten dele verschillende beelden gebruiken om deze kernmomenten in een godsdienstig perspectief te plaatsen. Beiden spreken over schepping, maar niet altijd gelijklopend. We waren het er over eens dat kinderen in een multireligieuze samenleving deze verscheidenheid aan beelden kunnen leren ervaren als verrijking. Het zijn vooral de ouderen, en dan misschien nog in de eerste plaats de christelijke ouderen die op een heel exclusivistische manier hebben leren denken, voor wie hier mogelijk het gevaar van verwarring dreigt.

Als een van de kernpunten van de godsdienstige opvoeding, zeker als het om jonge kinderen gaat, dient dus ook genoemd te worden:

- kinderen krijgen gevoel voor de betekenis van godsdienst met betrekking tot het zoeken naar heil.

In de praktijk dient dit te betekenen dat leerkrachten aan christelijke scholen uiteraard gebruik zullen maken van bijbelse verhalen, maar zich ook zullen inspannen om verhalen te ontleenen aan de islamitische traditie. Je kunt niet volhouden het in een aantal opzichten met anderen eens te zijn als je die anderen zelf nooit eens aan het woord laat.

In het gesprek bleek dat christelijke leerkrachten met een sterk historiserende bijbelopvatting hiermee de meeste moeite hadden.

4. Verschillen

Kinderen in de leeftijd van de bovenbouw van de basisschool zijn op zoek naar een ordening van hun werkelijkheid. En die werkelijkheid is op die leeftijd al heel wat ruimer dan die van het gezin. Ze krijgen oog voor sociale structuren en willen precies weten wat nu waar bij hoort. Ze denken, voor het idee van volwassenen, nog weinig inhoudelijk en zijn vooral op zoek naar duidelijke herkenning. Een en ander dient in de bovenbouw aanleiding te zijn om de verschillende herkomst van bepaalde verhalen meer te accentueren. Kinderen staan op die leeftijd ook meer open voor de achtergronden van verhalen. Het besef van de verschillen, ook bij de leerlingen zelf, zou er bepaald niet toe moeten leiden dat aan islamitische leerlingen geen bijbelse verhalen meer verteld worden. In tegendeel, islamitische ouders sturen hun kinderen vaak naar christelijke scholen opdat ze iets zullen leren over het christendom en worden op dat punt dan ook nogal eens teleurgesteld als blijkt dat de bijbelse verhalen verdoezeld worden, nota bene met het oog op de aanwezigheid van de islamitische leerlingen! Wel is het belangrijk dat islamitische leerlingen mogelijkheden krijgen zich nader te verdiepen in hun eigen verhaaltraditie en dat ook de overige leerlingen daar enige kennis over verwerven.

5. Identificatie

De ontwikkeling van kinderen in de leeftijd van de bovenbouw en hun behoefte om duidelijk te krijgen wat nu bij wat hoort, hoe het allemaal in elkaar zit en vooral waar zij zélf bij horen is van extra betekenis als het gaat om kennis van en inzicht in de respectievelijke godsdienstige gemeenschappen. Ook hier geldt dat alle leerlingen enig inzicht moeten verwerven in beide (zowel het christendom als de islam) en dat islamitische leerlingen mogelijkheden moeten krijgen zich als moslims te identificeren.

Over dit punt nog enkele opmerkingen:

- Het is niet eerlijk om islamitische leerlingen verantwoordelijk te stellen voor de inbreng van informatie over de islam. Heel vaak komt het voor dat een leerkracht zelf niets of weinig van de islam weet en dan aan de islamitische leerlingen vraagt of zij er

maar iets over willen vertellen.

Zoiets kan charmant klinken en natuurlijk is de ervaringsinformatie van kinderen ook niet onbelangrijk, maar als het daarbij blijft is het in feite een blijk van minachting. Als een leerkracht het brood behandelt volstaat hij ook niet met de informatie die de kinderen van de bakker kunnen geven.

- Er leven nogal van stereotypen en cliché's over de islam. Op zich is dat niet zo verwonderlijk bij een nieuw verschijnsel als de islam is in onze Nederlandse samenleving. Maar men moet zich er wel van bewust zijn. Een gemiddelde leerkracht moet er maar van uitgaan dat zijn/haar kennis van de islam niet veel verder reikt dan een aantal stereotypen. Nu is het probleem dat de informatie die er over de islam bestaat doorgaans geschreven is vanuit een westerse resp. christelijke optiek. Een gevolg hiervan zijn soms aparte onjuistheden, heel vaak is het net de tóón waarop iets gezegd wordt waardoor moslims zich er niet in herkennen.
- Wanneer "moderne" christelijke leerkrachten spreken over de christelijke geloofsgemeenschap, hebben ze de neiging om de stof te

kiezen op vooral motivationele gronden. Een historische gebeurtenis bij voorbeeld wordt niet gekozen omdat deze belangrijk geweest is, maar omdat ze inspiratief kan werken op kinderen. Meer "orthodoxe" christenen hebben de neiging om het criterium te leggen bij de stof. Onderwijskundig spreekt men wel van de kind-centrische en de stof-centrische benadering. Dit verschil in benadering heeft niet alleen gevolgen voor de keuze van de stof maar ook van de didactische werkvormen. De genoemde verschillen treft men ook aan in de wereld van de islam. Bedacht moet nu worden dat het grootste deel van de in Nederland wonende moslims door christenen als "orthodox" zouden worden gekarakteriseerd. Uiteraard heeft dit gevolgen voor de verwachtingen die ouders hebben over de manier waarop de islamitische geloofsgemeenschap in het onderwijs aan de orde komt. En ook voor de mate waarin kinderen geacht worden te komen tot een eigen kritische oordeelstelling over allerlei zaken. Zoals gezegd denken christenen (leerkrachten en ouders) over al deze zaken ook uiteenlopend. Een leerkracht heeft daarmee rekening te houden. In die zin stelt de aanwezigheid van islamitische leerlingen een leerkracht dan ook niet voor volstrekt nieuwe problemen.

In deze zaken die de oriëntatie betreffen van kinderen op de godsdienstige gemeenschappen, is het belangrijk zich te hoeden voor het zogenaamde contrast-onderwijs: moslims doen het zo en "wij" doen het juist zo. Niet dat kinderen in hun behoefte aan duidelijkheid daar problemen mee zouden hebben. Maar in de eerste plaats doen we daarmee onrecht aan de feitelijke situatie die helemaal niet zo zwart-wit is en in de tweede plaats bevordert het een apartheidsdenken waarin onvoldoende ruimte is voor onderlinge herkenning en communicatie.

6. Viering en bekering

Een belangrijk punt van overleg werd gevormd door de vieringen, godsdienstige feesten en andere min of meer liturgische

momenten in de school. Veel moslims hebben juist op dit punt vragen en twijfels, om niet te zeggen: angsten. Centraal punt daarbij is dat zij vrezen dat christenen, al hun woorden van begrip en respect ten spijt, er toch op uit zijn om hun leerlingen te bekeren tot het christendom. Dat deze vrees juist zo gericht is op rituele momenten hangt wellicht samen met het feit dat moslims zelf hun geloof in de eerste plaats karakteriseren als een wijze van leven en handelen. Men denke maar aan de vijf zuilen: naast de belijdenis zijn kenmerkend voor de moslim het gebed, de bedevaart, het vasten en de armenbelasting. De laatste vier zijn door de godsdienst voorgeschreven handelingen. Daaruit wordt begrijpelijk dat moslim-ouders er bezwaar tegen hebben als hun kinderen betrokken worden bij wat zij beschouwen als een door godsdienst voorgeschreven handeling van een andere godsdienst. Christenen hechten in het algemeen meer gewicht aan de persoonlijke gevoelens en gedachten bij het gebed dan aan de handeling. Voor vele moslims en trouwens ook voor groepen van christenen ligt dat dus anders.

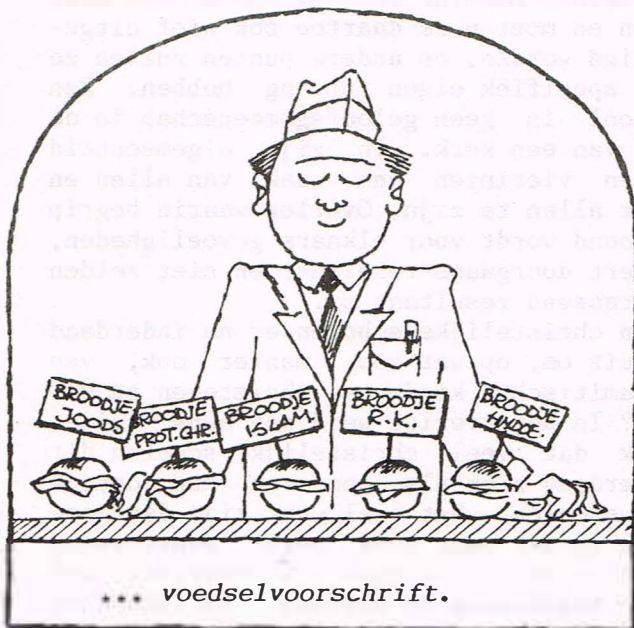
In de praktijk zou dit echter niet moeten betekenen dat islamitische leerlingen dan maar worden uitgesloten van feesten en vieringen. Veeleer is het van belang om duidelijk te maken dat mensen ook bij feesten individuen en dus verschillend blijven en dat ze dus ook op verschillende manieren daaraan deel hebben. Aan bepaalde onderdelen zullen ze niet meedoen en moeten ze daartoe ook niet uitgenodigd worden, op andere punten zullen ze een specifiek eigen inbreng hebben. Een school is geen geloofsgemeenschap in de zin van een kerk. In zijn algemeenheid horen vieringen een zaak van allen en voor allen te zijn. Overleg waarin begrip getoond wordt voor elkaars gevoeligheden, levert doorgaans resultaat en niet zelden verrassend resultaat op.

Zijn christelijke scholen er nu inderdaad op uit om, op wat voor manier ook, van islamitische kinderen christenen te maken? In het overleg werd nog eens duidelijk dat veel christelijke scholen dit inderdaad zien als een van hun opvoedingsdoelen. Het zal waar zijn dat moslims op dit punt soms nogal wantrouwend zijn - er blijkt voor dit wantrouwen ook alle aanleiding te bestaan. Christelijke schoolbesturen zullen misschien toch nog eens goed moeten nadenken voordat ze islamitische leerlingen inschrijven. En als ze inderdaad tot de conclusie komen

dat ze die doelstelling zowel uit het openlijke als uit het verborgen leerplan willen schrappen, zullen ze dat aan islamitische ouders heel goed duidelijk moeten maken. Daarbij kan niet volstaan worden met een opmerking in een wervingsfolder, het zal ook moet blijken uit de hele opstelling van een school.

7. Gedragsregels

Een punt van overleg was ook de religieuze betekenis die moslims hechten aan kledingvoorschriften en aan regels voor de omgang tussen jongens en meisjes. Duidelijk werd dat moslims zelf hierover verschillend denken. Sommigen zijn geneigd zijn om alle gebruiken waarmee ze van jongsaf aan vertrouwd zijn geraakt als godsdienstig voorgeschreven te beschouwen. Andere baseren zich op de tekst van de Koran. Weer anderen conformeren zich in dezen vrijwel geheel aan de westerse levensstijl met het argument dat godsdienst een zaak is van het hart. Christelijke leerkrachten zullen met deze verschillen om moeten gaan, zoals ze ook rekening moeten houden met verschillen binnen het christendom. Belangrijk hierbij is dat ze zich ervan bewust zijn dat deze in hun eigen ogen misschien onbelangrijke zaken voor moslims niet alleen van grote maar ook van religieuze betekenis zijn. Onderschatting van dit laatste leidt soms tot lacherigheid en grappen die moslims uiteraard als zeer kwetsend ervaren.

In het overleg werd ook gewezen op de nonchalance waarmee van christelijke

zijde wordt omgesprongen met het warempel toch niet zo ingewikkelde voedselvoorschrift voor moslims om geen varkensvlees te eten. Is het werkelijk zo'n offer om broodjes-rosbief te eten in plaats van broodjes-ham en om voor worstjes-hapjes een (misschien wel gezondere) variant te bedenken?

8. Inspraak in het godsdienstonderwijs

Een belangrijk gesprekspunt werd gevormd door de vraag hoe moslims actief betrokken kunnen zijn bij het godsdienstonderwijs in de christelijke scholen. Duidelijk werd daarbij van islamitische zijde als eerste prioriteit gekozen voor betrokkenheid - en dan méér dan alleen maar pro forma - bij de ontwikkeling van lesmateriaal, zeker wanneer daarin de islam aan de orde komt. Daarnaast werd ook genoemd een theologische inbreng op het niveau van de begeleiding van het godsdienstonderwijs. In de katholieke schoolwereld zou dit betekenen inbreng op het niveau van de districtscatecheten. In de P.C. schoolwereld waar in veel mindere mate sprake is van theologische begeleiding zou dit per situatie bekeken moeten worden. Vervolgens werd de inbreng genoemd door individuele ouders en door ouders die lid zijn van oudercommissies. Ook van buiten de kring van de ouders zouden met een zekere regelmaat moslims gevraagd kunnen worden hetzij ter informatie van het team, hetzij voor het vervullen van gastlessen.

Algemeen waren we van mening dat het niet op de weg ligt van christelijke scholen om islamitisch "kerkelijk" godsdienstondericht te verzorgen of te doen verzorgen ten behoeve van de islamitische leerlingen. Wel zouden besturen van christelijke scholen zich kunnen afvragen of het niet op hun weg ligt om desgewenst ruimten en andere accommodatie tegen billijke voorwaarden voor dit doel ter beschikking te stellen.

9. Honorering

Het blijkt nogal eens voor te komen dat moslims worden uitgenodigd op bijeenkomsten ten behoeve van het onderwijs om informatie te geven over de islam. Soms wordt die inspanning (waarvoor ook nog wel eens vrije dagen moeten worden opgenomen) redelijk vergoed, maar vaak ook is er van vergoeding geen sprake, zelfs de vergoeding van reiskosten blijkt er nogal eens bij in te schieten.

10. Werk aan de winkel

In het bovenstaande zijn nogal wat zaken genoemd die nadere studie en verdere uitwerking vragen. Een conclusie van het overleg was dan ook dat er moet spoed gewerkt moet worden aan de oprichting van een educatief centrum voor de interreligieuze dialoog. Daarbij zouden ook andere godsdiensten dan de islam en christendom betrokken moeten worden. Inmiddels is in Amsterdam het initiatief tot een dergelijk centrum genomen.

In het ECID (Educatief Centrum Interreligieuze Dialoog) werken vertegenwoordigers van vijf godsdiensten samen op basis van gelijkwaardigheid. Het gaat hier om hindoes, boeddhisten, joden, moslims en christenen. Doelen van het ECID zijn:

- a. mensen van verschillende godsdiensten en levensbeschouwingen met elkaar in ontmoeting en gesprek te brengen over de grondvragen van het menselijk bestaan en
- b. informatie, advies en scholing te

bieden inzake de perspectieven en problemen van de multireligieuze samenleving.

Op 9 september a.s. organiseert ECID te Amsterdam een studiemiddag ten behoeve van leerkrachten in het P.C. en R.K. basisonderwijs als voorbereiding op de vredesweek van dit jaar. Onderwerp van deze middag: "Godsdiensten over opvoeding tot vrede".

Ad.C.W. Voorbij
Hamzah Zaid

De schrijvers van deze bijdrage maken beiden deel uit van de Pojektgroep Interreligieuze Dialoog (P.I.D.) en zijn respectievelijk als christen en moslimbetrokken bij de ECID.

P.I.D., Herengracht 366, 1016 CH AMSTERDAM

N.B. In het dagblad TROUW stond op 26 mei een artikel over vindplaatsen van hoop: Interreligieuze dialoog.

Moslims en het christelijk onderwijs: een kroniek

1. Discussie rond de ontmoetingsschool

De aanwezigheid van andersgelovige leerlingen op christelijke scholen heeft in de praktijk van het onderwijs drie schoolmodellen opgeleverd. In de woorden van de "Stuurgroep (1) PC-onderwijs en culturele minderheden": De richtings- of getuigenisschool, de ontmoetingsschool en de open christelijke school. (2). In de uit 1986 daterende notitie *Katholiek basisonderwijs en andersgelovigen* vinden we soortgelijke modellen: de eigen groep, het eigen gelijk; ontmoeting- met waardering; open-gelijke behandeling. (3). Men herkent aldus een onderwijsaanbod dat oproept tot bekering, uitnodigt tot dialoog of de ander ziet als medepelgrim op weg naar het Rijk van God. (4).

Met name rond de ontmoetingsschool is in de afgelopen maanden veel discussie ontstaan. Artikelen in *Inkom* (het orgaan van de Besturenraad) geschreven door de secretaris van de stuurgroep, de heer J. Gerritsen, leidde tot discussie in dat blad (5) en in *Trouw*. (6).

In *Trouw* wordt overigens voortdurend over

de identiteit van het onderwijs gediscussieerd. (7). De NCRV besteedde op 4 juni 1987 anderhalfuur zendtijd aan de ontmoetingsschool: In *Plein Publiek* werd veel informatie doorgegeven en luisteraars reageerden en stelden tal van (veelal kritische) vragen.

Enkele van die vragen: Kan men de Bijbel normatief stellen en toch recht doen aan de moslim leerling? Kan men recht doen aan de christelijke leerlingen als men de achtergrond van de moslim leerlingen serieus neemt en toelaat dat voortdurend gesproken wordt over de Koran en het voorbeeld van de Profeet? Leidt dit alles niet tot een noch vlees noch vis school of zelfs tot syncretisme? Wijzen bijbelse teksten er niet op dat alleen Jezus de Weg is, ook voor andersgelovigen? Is de christelijke identiteit van zo'n school wel te handhaven of leidt het tot bijzonder neutraal onderwijs? Is het een principiële keuze of gaat het om werkgelegenheid?

Er is hier geen gelegenheid om uitvoerig in te gaan op deze punten. Maar enkele zaken moeten bedacht worden.

a. Alles staat en valt met het toela-

tingsbeleid. Als christelijke school heeft men deze leerlingen niet op te nemen. Als men dat wel doet dan zijn er consequenties aan verbonden. (8).

- b. Ontmoetingsscholen, hoe verschillend ook, vertonen een aantal kenmerken. (9). Men kiest er niet voor moslim leerlingen te dwingen iets te belijden in lied of gebed dat ingaat tegen de eigen overtuiging. Anderzijds neemt men de eigen identiteit wel degelijk heel serieus; men kan zelfs de stelling wagen dat er misschien geen andere scholen in het land zijn waar zo vaak en zoveel over de identiteit gesproken wordt (met ouders, bestuur, onderwijsgevenden etc.). En positiever uitgedrukt: Op zulke scholen kan een nieuwe identiteit geboren worden! (10).

Binnenkort zal de Unie "School en Evangelie" zich positief uitspreken over de christelijke ontmoetingsschool en verklaren dat men juist op grond van de Bijbel kan kiezen voor ontmoeting, aanvaarding en respect. De Unie "School en Evangelie" meent dat van een relativeren van de normative Godsopenbaring in Jezus Christus geen sprake is en beseft dat de ontmoetingsschool onze steun en ons gebed verdient.

- c. Een bijbels-theologische fundering voor de ontmoetingsschool is zeer noodzakelijk. (11).
- d. Tal van andere zaken op schoolorganisatorisch en onderwijsinhoudelijk terrein dienen besproken te worden. Onder redactie van de secretaris van de stuurgroep verschijnen deze zomer voor het basis- en voortgezet onderwijs twee *handboeken voor de ontmoeting in het PC-onderwijs* waarin deze en andere zaken (intercultureel onderwijs, racisme etc.) vanuit het veld belicht worden. (12).

2. Lesbrieven voor de Ramadan

In het voorjaar van 1987 verscheen voor het eerst een lesbrieven over *Het vasten in de Islam* ten behoeve van het (christelijk) onderwijs. De oorspronkelijke tekst van Arslan Karagül werd bewerkt door de landelijke gespreksgroep Moslims en het christelijk onderwijs, en uitgegeven door de stuurgroep, waarvan deze landelijke groep uitgaat. In de brieven wordt naast informatie over de ramadan ook gewezen op schoolorganisatorische consequenties. De

lesbrieven is te bestellen via het C.P.S., tel.: 03495 - 41211.

3. Geestelijke stromingen

In het kader van het nieuwe vak "geestelijke stromingen" verschijnt veel informatie over de Islam. Ook ten behoeve van intercultureel onderwijs wordt materiaal ontwikkeld (zie elders in dit nummer van *Begrip*).

Naast welbekende tijdschriften voor de scholen als *Samsam* en *Marimba* is door de pedagogische centra apart materiaal in ontwikkeling. Het KPC publiceert een serie *Wat mensen beweegt*, waarin tot nu toe drie delen verschenen (lerarenhandleiding en werkmateriaal). (13). Het CPS begon met de aflevering van *Delta*, een bronnenboek dat in afleveringen verschijnt. (12).

Overigens zijn er, zowel in het neutraal als in het bijzonder onderwijs, nog veel vragen rond de plaats en de inhoud van dit nieuwe vak. (14).

4. OETC-platform

Eind mei 1987 werd in Utrecht een platform opgericht om het O(nderwijs) in de E(igen) T(aal) en C(ultuur) te verbeteren. OETC is niet alleen van belang voor Turkse en Marokkaanse kinderen, maar ook voor vele andere leerlingen uit minderheidsgroeperingen. In het basisonderwijs kan een school nu 2 1/2 uur per week OETC verzorgen. Kan: het hoeft niet. Er is ten aanzien van OETC veel te verbeteren. Leerplannen en boeken ontbreken veelal, leerkrachten zijn soms niet beschikbaar. Door Nederlandse collega's worden zij - of hun vak - vaak genegeerd. Velen willen meer tijd uittrekken voor OETC. (15).

5. Problemen voor allochtoonse jeugd

Steeds meer wordt duidelijk met hoeveel problemen allochtoonse jongeren in Nederland te maken hebben. Er is een geweldig taalprobleem (marokkaanse jongeren bijv. die van huis uit berbers spreken moeten Arabisch, Nederlands, Engels etc. onder de knie krijgen). Het is nu ook wetenschappelijk vastgesteld dat de taal de grootste handicap is voor de jeugd om het hoger onderwijs te bereiken. (Overigens geldt het taalprobleem ook voor Surinaamse kinderen!, een reden temeer om OETC niet te beperken tot enkele groepen). Steeds weer blijkt dat het missen van status, diploma's, geld en een baan

zeer problematisch is voor de jongeren, en kan leiden tot weglopen van huis en zelfs criminaliteit. Sleutel tot een betere toekomst is de taal, zo stelt De Jong in zijn proefschrift vast. (16). De werkeloosheid onder ethnische minderheden is schrikbarend hoog. (17). De Turkse OETC onderwijzeres Papatya Nalbantoglu heeft in haar publicaties aandacht gevraagd voor de ervaringen van kinderen op Nederlandse scholen. (18).

6. Islamitisch godsdienstonderwijs

Over een ander recent onderzoek ten aan-

zien van het vóórkomen van islamitisch godsdienstonderwijs op Nederlandse scholen werd in *Trouw* (19) bericht. Het beeld is weinig florissant. Islamitisch godsdienstonderwijs komt nog zelden voor binnen de school. Hoewel op deze conclusie wat af te dingen is (men stelt, als het verslag in *Trouw* juist is, ten onrechte vast dat islamitische godsdienstonderwijs nergens in het bijzonder onderwijs voorkomt), is het zeker juist te stellen dat de situatie heel moeilijk is. (20).

J.D. Kraan, De la Reijstraat 158, 3851 BL ERMELO, Tel: 03417 - 54724.

Noten

1. Verder afgekort "stuurgroep".
2. Deze naam wordt in de publicaties van de stuurgroep gehanteerd, zie noot 8, maar is voor velerlei uitleg vatbaar en dus ongeschikt.
3. Zie *Katholieke basisonderwijs en andersgelovigen*, K.P.C., Den Bosch en J. van Lin, "Een oecumenische opgave van de eerste orde", in *School en besturen*, Dec. 1986, p. 12 v.
4. De drie schoolmodellen gaan terug op deze typering van drie wegen in de brochure *Anders geloven, samen leven I*, gepubliceerd door de sectie Interreligieuze Ontmoeting van de Raad van Kerken in Nederland, Amersfoort, 1982, p. 40-46.
5. J. Gerritsen, "christelijke ontmoetingsschool in wording" 1 & 2, juni & juli/aug. 1986. M. Dieperink, "Nogmaals: De christelijk ontmoetingsschool", jan.1987. J.D. Kraan, "Een rechtvaardig oordeel over de christelijke ontmoetingsschool?", maart 1987. M. Dieperink, "Intercultureel onderwijs op een christelijke school", mei 1987. Er volgt nog een artikel.
6. J. van Lin, "Ontmoetingsschool staat binnen de geloofstraditie", 21 feb. 1987. M. Dieperink, "Zo'n school kan geen christelijke school meer zijn", 12 maart 1987. J. Gerritsen, "Samen rijker door de ontmoeting", idem.
7. Men zie de artikelen over de identiteit van open christelijke instellingen (4,12,-19,23,30 dec. 1986; 14,24 jan. en 7 feb. 1987) en een nieuwe serie over de godsdienstige vorming (30 mei 4,5,6,12 en 13 juni 1987).
8. Zie de nota *Toelatingsbeleid* en de brochure *Wie voor ontmoeting heeft gekozen ...*, te bestellen via het C.P.S. (adres: noot 12).
9. Vgl. mijn in noot 5 genoemde artikel in *Inkom*.
10. J.D. Kraan, "Ontmoeting leidt tot nieuwe identiteit", *Trouw*, 30 dec. 1986.
11. Binnenkort zullen bij Kok, Kampen enkele boeken verschijnen die enigszins in de leemte trachten te voorzien, geschreven door J. van Lin en J.D. Kraan.
12. De boeken zijn te bestellen via het C.P.S., Postbus 30, 3870 CA Hoevelaken.
13. Te bestellen via Gooi en Sticht, Hilversum.
14. Vgl. ook "Naar spiegelbeeldschool of school van de tegencultuur", *Haagse post*, 13 dec. 1986.
15. Zie *Trouw*, 25 mei 1987. Het blad *Samenwijs* (informatieblad Opleiding, Onderwijs en vorming ethnische groepen), postbus 9011, 3007 AA Rotterdam geeft voortdurend informatie over OETC.
16. Zie de bespreking van De Jong's boek door M. Schöttelndreier in *Intermediair*, 22 mei 1987 en "Buitenlandse scholieren positiever en ijveriger", *Trouw* 3 april - 1987.
17. Zie bijv. J. de Boer, "Werkloosheid bij ethnische minderheden harnakkig", *Trouw*, 1 mei 1987, en Jurna en Robben, "Van achterstand naar achterstelling", in *Vernieuwing*, maart 1987, p. 13-19.
18. Zie bijv. haar boek *De krullen van Mine*, Amsterdam, 1985.
19. Op 10 juni 1987.
20. Vgl. ook de artikelen van Trees Pels in *Samenwijs* feb. t/m mei 1987, over het marokkaans godsdienstonderwijs in Marokko en Nederland.

Boekbesprekingen

I.

De Korrel, drie maandelijks catechetisch tijdschrift, Nr. 8 (1986) 2 zomer, p.81-192, thema-nr. Moslims onder ons, administratieadres: De Goede Pers, Abdijstraat 1, B-3281 Averbode, België. Losse nrs. 125 B.F./f 8,--.

Het onderwijs komt ruimschoots aan bod in dit thema-nr. over de islam, niet alleen in twee interviews maar ook in Bicultureel project in Brussel, moslimkinderderen op katholieke scholen en de islam in het godsdienstonderricht secundair onderwijs.

De achtergrondinformatie staat in een artikel over de islam door M. van Mol, en over de spiritualiteit van de islam door E. Platti. Een aantal kaders, in het vlaams excursies genoemd, poogt kort en bondig enkele onderwerpen te behandelen, soms te kort en te bondig zoals Jezus in de Koran (93); andere kaders gaan over de şalaat, de moslimkalender, God in moslim theologie, moslim maanden en feestdagen en de persoonlijke ervaring van M. Talbi over zijn gebedsleven, (helaas opgesplitst in 6 gedeelten).

Er zijn storende fouten bij het weergeven van arabische (eigen)namen: qu'ud (129), ra'y (124), hizb aran? (120), soera (120) Waraqa Ibn Nawfal (120) enz. Dat christenen in de Koran positief worden bejegend, geldt voor enkele teksten, niet voor alle over de christenen (122). Moslims willen geen Mohammedaan genoemd worden (118), toch wordt het woord "Mohammedaans" genoemd (146,150). De foto op pag. 93 lijkt van de ribaat, niet van de moskee in Sousse.

Toch is het geheel een geslaagde variatie van concrete gegevens over moslims en de islam in het Belgische onderwijs, gekoppeld aan meer beschouwende achtergrondinformatie.

P.Reesink.

II.

Marokkanen onder anderen. R. Spruit, Van Mantgem en De Does, BV, Leiden, 1986, 120 blz., f 18,50.

Dit lees- en kijkboek, met zo'n 140 foto's, illustraties en tekeningen, verraadt duidelijk de ervaring en pedagogische opstelling van de museumdirecteur, tevens de auteur.

Het boekje kent twee delen: de eerste helft gaat over Marokko's geschiedenis, de tweede over het Marokkaanse leven.

De geschiedenis wordt geschetst aan de hand van 11 korte hoofdstukken, vol concrete gegevens en anecdotes:

1 Marokkanen van oorsprong, 2 Berbers, 3 Arabieren, 4 Moren in Spanje, 5 sultans, 6 sultanssteden, 7 de zeerovers van Salé (het gaat ook over Nederlandse zeerovers), 8 Marokko en Frankrijk, 9 de goede maarschalk (Lyautey), 10 strijd om zelfstandigheid, 11 modern Marokko.

Het Marokkaanse leven behandelt:

12 de islam, 13 een berberbruiloft, 14 Marokkaanse kleding, 15 Marokkaanse talen, 16 Marokkaanse muziek, 17 dieren in Marokko, 18 wonen in Marokko, 19 werken in Marokko (landbouw, industrie), 20 Marokkanen in Nederland.

Twee bladzijden over de godsdienst (Koran, ramadaan, moskee), opdrachten voor elk hoofdstuk en een tijdtabel besluiten dit encyclopedisch werkje.

Op de geel gekleurde passages staan, al of niet in kaders, keukenrecepten, spelletjes, spreekwoorden, raadsels, verhaaltjes, fabels enz.

Het is haast onvermijdelijk dat in een zo gedetailleerde en alles omvattende beschrijving nogal eens simplificeringen, fouten (bijv. incorrecte woordafleidingen) en verkeerde voorstellingen voorkomen bijv. over Berbers, het Marokkaans Arabisch evenals onjuiste ondertitels zoals bijv. op pag. 37 en pag. 110, onduidelijke kaartjes (pag. 15) of vooroordeel bevestigende tekeningen (pag. 19 alsof Moren altijd zwart waren).

Dit vermindert echter nauwelijks de waarde van dit zeer levendige, boeiende en vlot

lezende boekje waarin zowel leraren, onderwijzers als leerlingen van diverse scholen en leeftijden met plezier veel zinnigs kunnen leren over Marokko en de Marokkanen.

P. Reesink

III.

De Islam, werkboek voor het voortgezet onderwijs, H.J. Takken, Echo i.s.m. Evangelie en Moslims, Johan van Oldenbarneveltlaan 10, 3818 HB AMERSFOORT, 29 blz., f 5,50 (indien 10 ex., ~~f~~ 3,50) excl. porto kosten.

Dit werkboek, met + 30 illustraties, is bedoeld voor het voortgezet onderwijs op (prot.) christelijke scholen, waar een gedegen kennis wordt verondersteld van de - christelijke leerlingen over hun eigen geloof.

Na iets over de geschiedenis van pag. 2 tot pag. 9 (moslims, Mohammed, verbreiding van de islam, Soennieten en Shi'ieten) komt de islam inhoudelijk aan bod van pag. 10 tot 19: de plichten, de koran, koran en bijbel, Jezus in de islam.

De problematiek van migranten in Nederland en hun cultuur worden besproken van pag. 20 tot 27: moslims, onze naasten, het verhaal van Abderrahmaan, het verhaal van Fatma, een Turks humoristisch verhaal en Marokkaanse gewoonten.

De slotopdracht (pag. 27 vragen die aan een moslim gesteld kunnen worden) en het behandelen van vooroordelen (bijv. "ze willen zich niet aanpassen") in de vorm van een kort geding (pag. 28-29) zijn in het bijzonder bedoeld voor scholen of groepen die nadrukkelijk met moslims in contact komen.

De informatie over de islam is correct, zakelijk en overzichtelijk uiteengezet, behalve wanneer Shi'ieten (pag. 8) te snel vereenzelvigd worden met terroristen, kapers en zelfmoordcommando's.

De opdrachten zijn gevarieerd en stimuleren tot zelfwerkzaamheid.

Al is de doelgroep wel duidelijk bepaald, de doelstelling is dat in mindere mate. Is de brochure bedoeld voor het vak Geestelijke Stromingen, Catechese, Godsdienstonderwijs? Waarschijnlijk gaat het om deze twee laatste vakgebieden.

Over de opdrachten zal men verschillend kunnen oordelen: de opdrachten die verwijzen naar de eigen christelijke praktijk zoals op pag. 13 "hoe bidden en vasten christenen?" zijn uitstekend. Vragen echter die tot confrontatie kunnen leiden (zoals op pag. 19: in welke punten van het christelijk geloof geloven moslims niet?) of tot een "welles, nietes" debat (bijv. n.a.v. een vergelijking tussen koran en bijbel op pag. 18) of vragen die het eigen gelijk versterken, kunnen nadelig werken op de ontmoeting tussen moslims en christenen.

Het blijft altijd moeilijk te weten wanneer verschillen tussen godsdiensten moeten worden aangegeven en hoe.

Het "anders" duiden wordt immers door leerlingen snel verstaan als een waardeoordeel.

Het is jammer dat geen moslimmedewerker wordt vermeld en dat "Allah" niet met "God" is weergegeven.

Enkele suggesties voor docenten zouden dit werkboekje nog praktischer er bruikbaar maken hebben gemaakt.

P. Reesink

Groet van de raad van kerken in Nederland aan de moslims in Nederland t.g.v. het einde van de Ramadan

Geachte broeders en zusters,

De Raad van Kerken in Nederland feliciteert u er bijzonder hartelijk mee, dat u de maand Ramadan ook dit jaar weer mocht vieren.

Moge uw vasten u gesterkt hebben in de overtuiging, dat de mens niet alleen van brood leeft, maar van alles wat uit de mond van de Heer voortkomt.

(Deuteronomium 8:3, Mattheus 4:4).

Er is de Raad van Kerken in Nederland veel aan gelegen dat u in Nederland in vrijheid en waardigheid uw godsdienst kunt beleven.

We verheugen ons er dan ook over, dat in het laatste jaar ontwikkelingen op gang zijn gekomen, die de gelijkberechtiging van veel moslim leden van onze samenleving een stap dichterbij brengen.

We denken daarbij in het bijzonder aan de oprichting van de Islamitische Omroep Stichting, het participeren van veel moslims aan de gemeenteraadsverkiezingen, en aan het tot stand komen van het Overlegorgaan Moslims Christenen, waarin kerken en landelijke moskee-organisaties vertegenwoordigd zijn.

De Raad van kerken in Nederland juicht deze ontwikkelingen toe en heeft ze, waar mogelijk, ondersteund.

We hopen, dat ze uw feestvreugde bij het afsluiten van de Ramadan mogen vergroten. Wij wensen u een gezegende en gelukkige viering van de 'Id al-Fitr toe.

Namens de werkgroep Islam,

J. Slomp, voorzitter,
namens het Bureau Ontmoeting met moslims van de Geref. Kerken in Nederland,

F. van Schaik - van Schijndel, secretaris.

P. Reesink, namens Relatieopbouw moslims-christenen, Rooms Katholieke Kerk

G.M. Speelman, namens relatieopbouw moslims-christenen, Ned. Hervormde Kerk

T. Demirhan, namens de moslims in de werkgroep Islam.

Deze groet kan ook gebruikt worden door plaatselijke kerken in hun contacten met moslims.

Redactie "Begrip"

Oprichter

Pater P. Backx

Effenseweg 1

Pastor

4836 BA BREDA

Tel: 076 - 132825

R.K. Kerk

Pater Dr. P. Reesink

Luybenstraat 17

Relatieopbouw moslims-christenen, in dienst van Stg. Cura Migratorum. Eindredacteur.

5211 BR 's-HERTOGENBOSCH

Tel: 073 - 145159

Mr. A.H.M. van Buuren

Kruitberg 128

Jurist met speciale aandacht voor recht en theologie van de Islam.

1104 BG AMSTERDAM

Tel: 020 - 990828

Pater Drs. C. de Jong

Eymaelstraat 34 a

Theoloog met speciale aandacht voor de islam in Indonesië-

6412 AM HEERLEN

Tel: 045 - 726021

Gereformeerde Kerken

Drs. J. Slomp

Postbus 203

Predikant in algemene dienst van de Gereformeerde Kerken in Nederland om voorlichting te geven over de ontmoeting met moslims in onze samenleving.

Dienstencentrum

3830 AE LEUSDEN

Tel: 033 - 043244

Dr. M. van den Boom

vd Veerelaan6

Docent godsdienstwetenschap en oecumenica aan de opleidingen voor Godsdienstonderwijs (NLO) en Theologie (M.O.-a en b) van de Vrije Leergangen te Diemen.

1181 RB AMSTELVEEN

Tel: 020 - 474308

Nederlands Hervormde Kerk

Drs. Mw. G. Speelman

Postbus 19

Functionaris voor de relaties Christenen/Moslims, vanuit de Nederlandse Hervormde Kerk.

"Kerk en Wereld"

3970 AA DRIEBERGEN

Tel: 03438 - 12241

Islamitisch reactielid

Dhr. 'L Hoessein Aarab

Vormingswerk Driebergen

Administratie

M. van Beek vd Eerden

Luybenstraat 17

Abonnementen, administratie en verzending.

5211 BR 's-HERTOGENBOSCH

Tel: 073 - 145159

Illustraties

Fr. Kalb